

DOI: <https://doi.org/10.15407/eip2017.01.108>

УДК 330.15; 332.06

JEL: O5; P52

Бабич М.М., канд. екон. наук
доцент, докторант кафедри економіки підприємств
Миколаївського національного аграрного університету

ІНДИКАТОРИ ПРОДОВОЛЬЧОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ У СВІТОВОМУ ВИМІРІ

Проведено оцінку сучасного рівня забезпечення продовольчої безпеки України у світовому вимірі за такими індикаторами ФАО, як: наявність продовольства (середня дієтична достатність енергопостачання, середня вартість виробництва продуктів харчування, частка дієтичного енергопостачання від хлібних злаків, коренеплодів та бульбоплодів, середня забезпеченість білками та середня забезпеченість білками тваринного походження); доступ до продовольства (питома вага доріг з твердим покриттям у загальній кількості доріг, щільність залізничних шляхів, валовий внутрішній продукт на душу населення, внутрішні індекси цін на продукти харчування, поширення недоїдання, глибина дефіциту продовольства); стабільність продовольчої системи (коефіцієнт залежності від імпорту хлібних злаків, питома вага ріллі з іригаційним обладнанням, вартість імпорту продовольства понад загальну кількість експорту товару, мінливість індексу рівня внутрішніх цін на продовольство, мінливість показника виробництва продовольства на душу населення, мінливість показника постачання продовольчих запасів на душу населення); використання продовольства та продовольчої системи (доступ до водних джерел та до покращених засобів санітарії). Визначено встановлені тенденції у зміні основних показників України, в тому числі, порівняно з країнами Африки, Латинської Америки і Карибського басейну, Азії, Океанії, розвинених країн та країн, що розвиваються. Сучасний стан продовольчої безпеки в Україні досліджено не за окремими блоками індикаторів, а у їх взаємозв'язку, з урахуванням впливу різних факторів.

Ключові слова: наявність продовольства, доступ до продовольства, стабільність продовольчої системи, використання продовольства, продовольча система, продовольча безпека, Україна, світ.

Постановка проблеми. У 1996 р. Всесвітній продовольчий саміт (ВПС) поставив перед собою мету "викорінення голоду в усіх країнах, зі скороченням числа людей, які недоїдають, до половини їх нинішнього рівня не пізніше 2015 року". У 2000 р. у Декларації тисячоліття (ДТ) важливість подолання голоду і скорочення бідності було визнано через встановлення Цілей Розвитку Тисячоліття (ЦРТ): "скоротити вдвічі за період з 1990 р. по 2015 р., частку людей, які страждають від голоду" (ЦРТ 1.3).

ФАО отримала мандат моніторингу прогресу в досягненні цілей, поставлених ВПС і ЦРТ. Статистичний відділ ФАО систематично працює над визначенням критеріїв та удосконаленням методології, необхідних для оцінки поширення недоїдання.

© Бабич М.М., 2017

У рамках проведення Круглого столу з вимірювання голоду, організованого в штаб-квартирі ФАО у вересні 2011 р., за рекомендацією експертів було розроблено "початковий" набір індикаторів, за допомогою яких пропонувалось проводити дослідження різних аспектів продовольчої безпеки.

Вибір показників був обумовлений вагомістю експертної оцінки і наявністю даних у базі, щоб мати можливість проводити порівняння по регіонах і в динаміці. Відомості про методологію оцінки та безпосередньо значення індикаторів продовольчої безпеки розміщено на офіційному сайті ФАО [1], які організація об'єднала в єдину базу даних з метою забезпечення відкритого доступу до інформації та створення об'ємної інформаційної системи продовольчої безпеки.

Уряди також розроблять власні національні показники, що допоможуть відстежувати хід виконання цілей та завдань Порядку денного у сфері розвитку на період після 2015 року – Цілі сталого розвитку 2016–2030, зокрема другої цілі, присвяченої вирішенню проблем подолання голоду та досягнення продовольчої безпеки.

В умовах глобалізації, що передбачає відкритість внутрішніх та зовнішніх ринків продовольства, необхідним є постійний моніторинг індикаторів продовольчої безпеки країни порівняно із досягнутим рівнем інших держав, що дозволить оперативно реагувати на зміни на світовому ринку продовольства та формувати відповідну їм державну політику.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. За останні п'ять років у відкритому доступі (на офіційному сайті Національної бібліотеки України ім. В.І.Вернадського) нараховується понад двадцять наукових праць, присвячених дослідженню індикаторів продовольчої безпеки України. При цьому у трьох роботах, авторами яких є П.Сухий [2], О.Крупа [3] та К.Голікова [4], проаналізовано більшу частину індикаторів продовольчої безпеки на національному рівні. Інші автори, а саме М.Лисак [5], Н.Котвицька [6], Т.Олефіренко [7], І.Гришова [8], Н.Чорна [9] та інші досліджують переважно динаміку споживання основних продуктів харчування на національному та/або регіональному рівнях.

Вивченню загроз, що призводять до виникнення проблеми нестачі продовольства на глобальному рівні, приділено чимало уваги, зокрема, їх досліджували у своїх наукових працях такі іноземні вчені, як Ж.Доу (Zhengxia Dou) [10], К.Фіорелла (Kathryn J. Fiorella) [11], С.Мауфадієн (Sarina Macfadyen) [12], Дж.Вілкінсон (John Wilkinson) [13], Дж.Фанзо (Jessica Fanzo) [14] та інші.

Разом із тим наукові праці, присвячені моніторингу індикаторів продовольчої безпеки України у світовому вимірі за індикаторами ФАО та визначенню встановлених тенденцій у зміні основних показників, у відкритому доступі відсутні.

Мета. Завданням дослідження є оцінка сучасного рівня забезпечення продовольчої безпеки України у світовому вимірі за індикаторами ФАО та визначення встановлених тенденцій у зміні основних показників.

Виклад основного матеріалу. Індикатори продовольчої безпеки класифікуються за чотирма складовими виміру продовольчої безпеки – наявності, доступу, використання і стабільності.

За першою групою досліджуваних індикаторів Україна за всіма (п'ятьма) показниками має кращі значення, ніж усереднені дані по світу, але гірші, ніж у розвинених країнах (табл. 1).

Так, середня дієтична достатність енергопостачання, середня вартість виробництва продуктів харчування, частка дієтичного енергопостачання від хлібних злаків, коренеплодів та бульбоплодів, середня забезпеченість білками та середня забезпеченість білками тваринного походження в Україні нижчі від усереднених даних розвинених країн відповідно на 9%; 11,5; 10; 16,5 та 31,7%.

Таблиця 1

**Індикатори продовольчої безпеки за групою
"Наявність продовольства" за 2009–2011 рр.**

Регіон/субрегіон (материк, континент та ін.) / країна	Середня дієтична достатність енер- гопостачання, %	Середня вартість виробництва про- дуктів харчування, дол. на душу населення	Частка дієтичного енергопостачання від хлібних злаків, коренеплодів та бульбоплодів, %	Середня забезпе- ченість білками, г на душу в день	Середня забезпе- ченість білками тва- ринного походжен- ня, г на душу в день
Світ	120	303	52	79	31
Країни, що розвиваються	117	263	56	74	25
Африка	115	175	63	65	14
Азія	116	255	57	75	25
Латинська Америка і Карибський басейн	125	454	40	82	41
Океанія	115	325	48	72	38
Розвинені країни	134	487	32	103	60
Україна	125	431	42	86	41

Джерело: узагальнено автором за даними ФАО.

Побудовані ряди динаміки свідчать про різні тенденції, що встановились як в Україні, так і у світі. За показником "середня дієтична достатність енергопостачання" в Україні спостерігається найвища строкатість, на відміну від інших досліджуваних груп, де встановлена чітка тенденція до зростання індикатора (рис. 1). В Україні ж на початку 90-х років минулого століття були найкращі показники, а у 2016 р. значення погіршилось на 8,7%, що нижче за отримані значення по розвинених країнах та країнах Латинської Америки і Карибського басейну.

Відносно індикатора "середня вартість виробництва продуктів харчування" в Україні, так само як і в усіх інших досліджуваних країнах, встановилась позитивна тенденція до зростання індикатора. Наприкінці досліджуваного періоду (в 2013 р.) Україна досягла показників розвинених країн (рис. 2).

Проте реально цей показник має дійсно позитивне значення за умови зростання індикатора "фактичне споживання основних продуктів харчування", особливо з переліку так званих "дорогих" калорій: м'яса, молока, риби та плодів.

Динаміка показника "частка дієтичного енергопостачання від хлібних злаків, коренеплодів та бульбоплодів" має позитивну тенденцію до зниження як

в Україні, так і в усіх інших досліджуваних групах (рис. 3). Виняток становить період з 1993 р. по 2000 р., що корелює за роками зі зниженням показників середньої дієтичної достатності енергопостачання та середньою вартістю виробництва продуктів харчування. Таким чином, Україна за винятком зазначеного періоду, зайняла третє місце за індикатором серед країн досліджуваної групи.

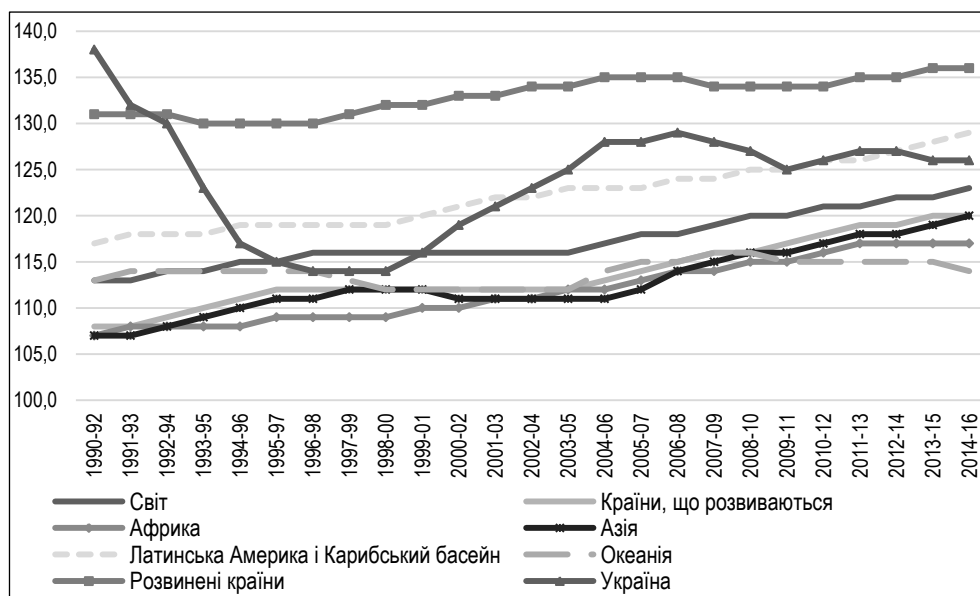

Рис. 1. Динаміка показника "Середня дієтична достатність енергопостачання" за 1990–2016 рр., %

Джерело: узагальнено автором за даними ФАО.

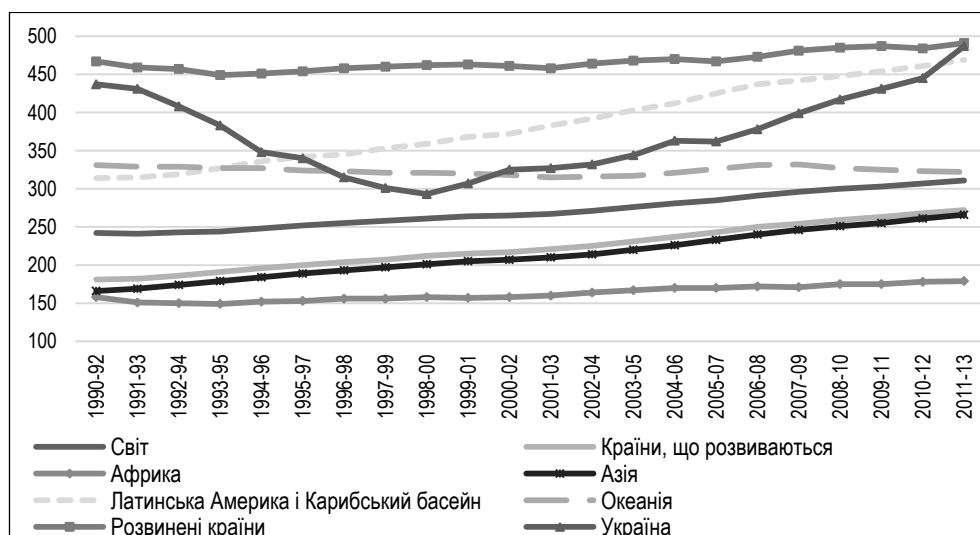

Рис. 2. Динаміка показника "Середня вартість виробництва продуктів харчування" за 1990–2013 рр., дол. на душу населення

Джерело: узагальнено автором за даними ФАО.

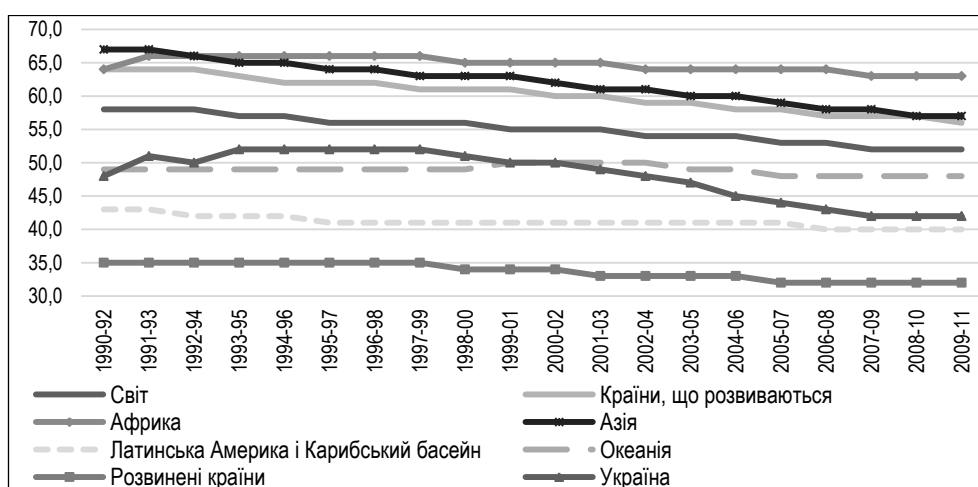

Рис. 3. Динаміка показника "Частка дієтичного енергопостачання від хлібних злаків, коренеплодів та бульбоплодів" за 1900–2011 рр., %

Джерело: узагальнено автором за даними ФАО.

Зниження частки дієтичного енергопостачання від хлібних злаків, коренеплодів та бульбоплодів має важливе значення, адже цей показник є опосередкованим індикатором рівня бідності населення.

За індикатором "середня забезпеченість білками" лише Україна погіршила свої позиції порівняно з 1990 роком (рис. 4).

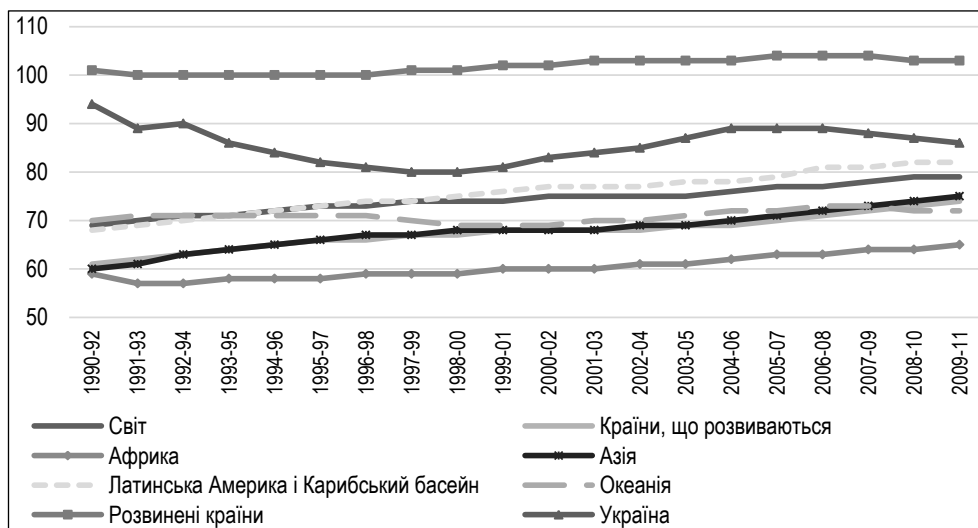

Рис. 4. Динаміка показника "Середня забезпеченість білками" за 1990–2011 рр., г на душу в день

Джерело: узагальнено автором за даними ФАО.

Слід відзначити, що, очевидно, у 2013–2015 рр., дані щодо яких на офіційному сайті ФАО відсутні, значення індикатора має зрости, зважаючи на рекордні врожаї зернових у цей період. З іншого боку, не може не турбувати той факт, що у країні з найвищим рівнем розораності сільськогосподарських

угідь серед розвинених країн та постійно від'ємним приростом населення індикатор забезпеченості білками зменшується, а не зростає.

Складним у вирішенні для України залишається питання забезпечення достатності споживання продукції тваринництва. І хоча у динаміці показник середньої забезпеченості білками тваринного походження практично не зазнав значних коливань, він стабільно менший від рівня, досягнутого розвиненими країнами – на 30–35% (рис. 5).

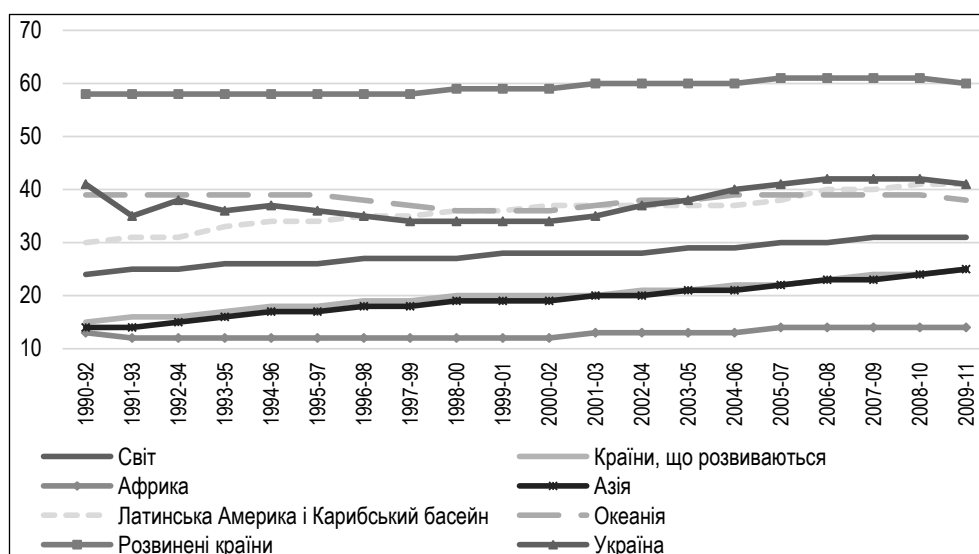

Рис. 5. Динаміка показника "Середня забезпеченість білками тваринного походження" за 1990–2011 рр., г на душу в день

Джерело: узагальнено автором за даними ФАО.

Дефіцит білка має негативні наслідки практично для всього організму. Недостатнє надходження в організм білка з їжею призводить до уповільнення росту і розвитку дітей, у дорослих – до порушення діяльності залоз внутрішньої секреції, до змін у печінці, змін гормонального фону, порушення вироблення ферментів і, внаслідок цього, до погіршення засвоєння поживних речовин, багатьох мікроелементів, корисних жирів, вітамінів. Крім того, через дефіцит білка погіршується пам'ять, знижується працездатність, слабшає імунітет через зниження рівня утворення антитіл. Недостатнє споживання білка призводить до ослаблення серцевої та дихальної систем, втрати м'язової маси [15].

Друга група індикаторів продовольчої безпеки включає 8 показників, серед яких дані частки витрат на продукти споживання найбідніших домогосподарств для досліджуваних груп країн ФАО не визначає, а за показниками поширення недоїдання та глибини дефіциту продовольства дані по Україні відсутні.

Значення індикаторів "питома вага доріг з твердим покриттям у загальній кількості доріг" та "щільність залізничних шляхів" свідчить про кращі позиції України навіть порівняно з розвиненими країнами (табл. 2). З іншого боку, слід відзначити, що якість доріг з твердим покриттям та залізничних шляхів не дозволяє використовувати наявний логістичний потенціал повною мірою.

Таблиця 2

**Індикатори продовольчої безпеки за групою
"Доступ до продовольства" за 2011 р.**

Регіон/субрегіон (материк, континент та ін.) / країна	Питома вага доріг з твер- дим покриттям у загальній кількості доріг, %	Щільність доріг, км дороги на 100 км ² площі суші	Щільність залізничних шляхів, км залізничних шля- хів на 100 км ² площі суші	Валовий внутрішній про- дукт на душу населення (в постійних міжнародних цінах 2011 року), дол.	Внутрішні індекси цін на продукти харчування	Поширення недоїдання, %	Глибина дефіциту продовольства, %
Світ	0,9	13548,9	2,83	11,8	88
Країни, що розвиваються	46,8	8554,8	3,94	14,1	105
Африка	4400,5	5,90	20,7	157
Азія	57,9	39,3	0,7	8815,0	3,88	13,5	100
Латинська Америка і Карибський басейн	21,3	15,8	0,5	14211,4	3,10	6,4	46
Океанія	2955,3	...	13,5	89
Розвинені країни	...	32,7	1,3	36133,3	1,73	<5,0	9
Україна	97,9	28,1	3,6	8281,9	5,47

Джерело: узагальнено автором за даними ФАО.

За індикатором "валовий внутрішній продукт на душу населення" (в постійних міжнародних цінах 2011 р.) Україна випереджає лише країни Африки та Океанії. При цьому значення індикатора порівняно з усередненими даними по світу становить 38,9%, а порівняно з розвиненими країнами – 77,1%. Причому така ситуація спостерігається протягом усього досліджуваного періоду (рис. 6).

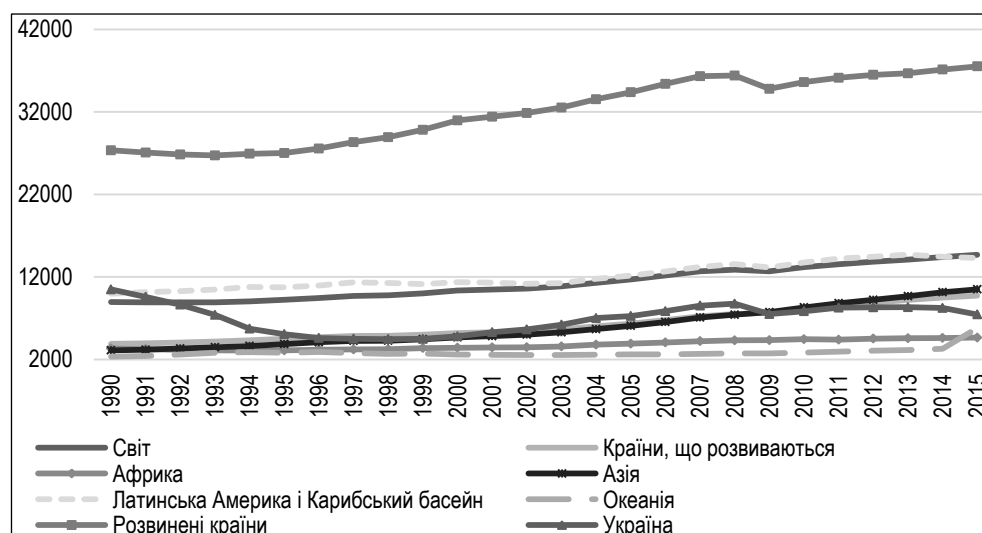

Рис. 6. Динаміка показника "Валовий внутрішній продукт на душу населення (в постійних міжнародних цінах 2011 року)" за 1990–2015 рр., дол.

Джерело: узагальнено автором за даними ФАО.

Важливим індикатором доступу до продуктів харчування є внутрішні індекси цін на продукти харчування. Україна за цим показником займає найгірші позиції серед досліджуваних груп країн, а по суті – у світі (рис. 7). Виняток становив період з 2009 по 2013 рр., коли усталилася тенденція до зменшення рівня показника, але Україна покращила свої позиції у цей період лише порівняно з країнами Африки.

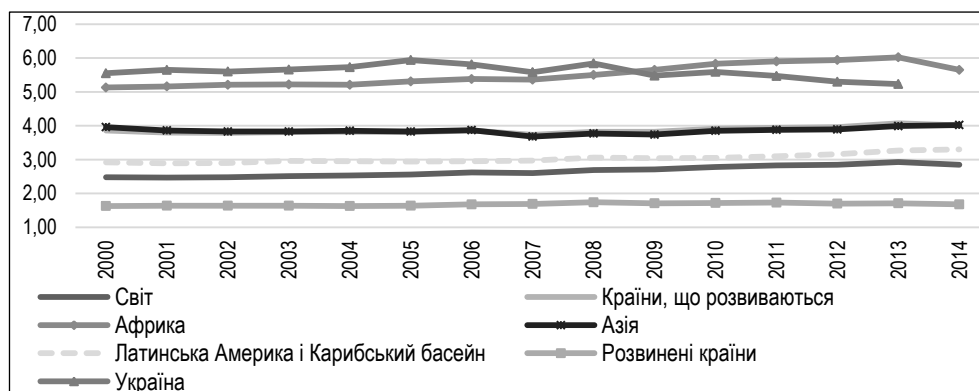

Рис. 7. Динаміка показника "Внутрішні індекси цін на продукти харчування" за 2000–2014 рр.

Джерело: узагальнено автором за даними ФАО.

Парадокс ситуації полягає у тому, що країна, яка входить до десятки лідерів – експортерів продукції сільського господарства, невваженою зовнішньою торговельною політикою розбалансовує національну харчову промисловість.

За індикаторами "поширення недоїдання" та "глибина дефіциту продовольства" щодо подолання зазначених тенденцій найвагоміших результатів досягли розвинені країни, а в динаміці – країни Латинської Америки і Карибського басейну (рис. 8–9). Слід зазначити, що позитивна динаміка до зменшення значення індикаторів встановлена по всіх досліджуваних групах, за винятком країн Океанії.

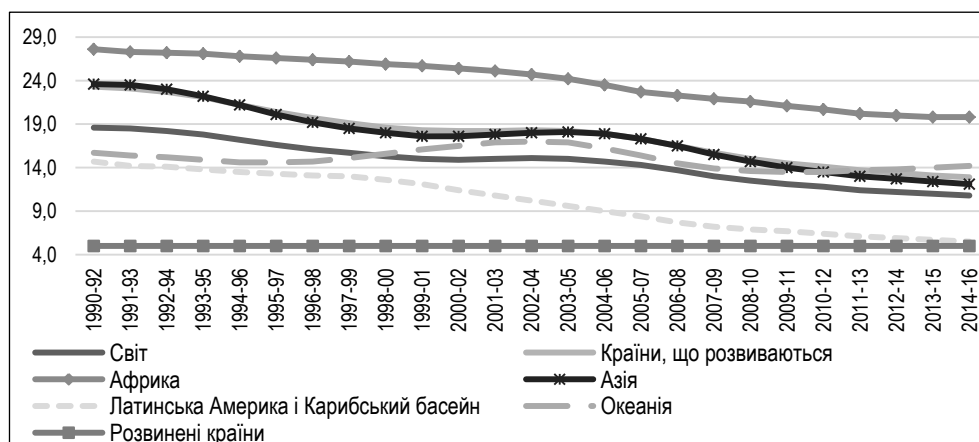

Рис. 8. Динаміка показника "Поширення недоїдання" за 1990–2016 рр., %

Джерело: узагальнено автором за даними ФАО.

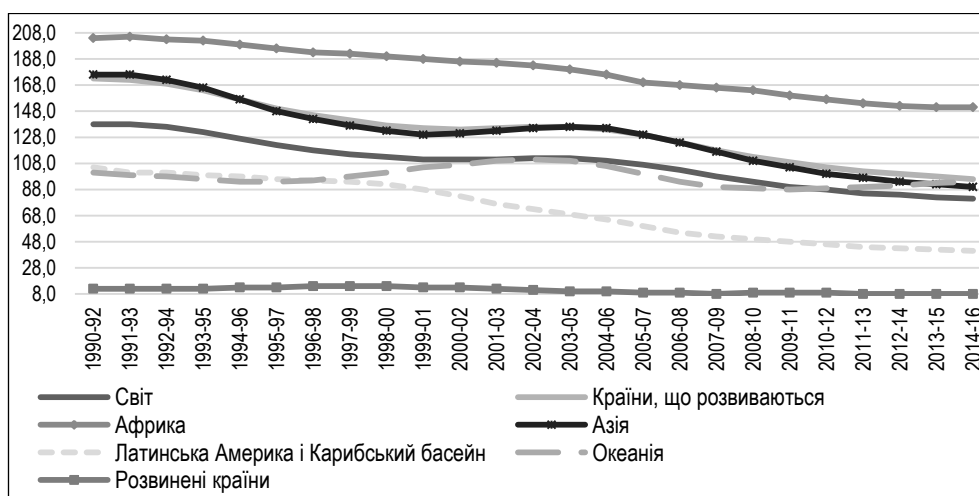

Рис. 9. Динаміка показника "Глибина дефіциту продовольства" за 1990–2016 рр., %

Джерело: узагальнено автором за даними ФАО.

У групі індикаторів "стабільність продовольчої системи" нараховується 7 показників (табл. 3), з яких щодо індикатора "політична стабільність та відсутність насилля/тероризму" (політична стабільність і відсутність насильства слугує показником рівня імовірності того, що уряд буде дестабілізовано або повалено неконституційними методами або із застосуванням насильства, в тому числі і політично мотивованого насильства і тероризму) розрахунки щодо досліджуваних груп країн ФАО не проводять.

Таблиця 3

Індикатори продовольчої безпеки за групою "Стабільність продовольчої системи" за 2011 р.

Регіон/субрегіон (материк, континент та ін.) / країна	Коефіцієнт залежності від імпорту хлібних злаків, %*	Питома вага ріллі із тригацийним обладнанням, %*	Вартість імпорту продовольства понад загальну кількість експорту товару, %*	Мінливість індексу рівня внутрішніх цін на продовольство	Мінливість показника виробництва продовольства на душу населення (в постійних міжнародних цінах 2004–2006 років), тис. дол.	Мінливість показника постачання продовольчих запасів на душу населення, ккал на душу в день
Світ	-0,2	23,0	5	5,7	2,3	10
Країни, що розвиваються	9,3	30,1	5	2,9	2,2	13
Африка	29,4	6,3	11	5,6	3,2	4
Азія	6,0	47,0	4	3,5	2,1	18
Латинська Америка і Карибський басейн	4,7	14,3	6	3,3	9,2	10
Океанія	95,4	6,8	18	16,3	6,5	13
Розвинені країни	-18,2	11,2	6	5,1	7,6	16
Україна	-60,3	6,7	6	6,4	32,2	38

* Дані за 2009–2011 рр.

Джерело: узагальнено автором за даними ФАО.

Окремого пояснення потребує методика розрахунку коефіцієнта залежності від імпорту хлібних злаків: цей індикатор в Україні, розвинених країнах та у світі має від'ємне значення.

Коефіцієнт залежності від імпорту хлібних злаків показує, скільки з наявних вітчизняних запасів продовольчих зернових було імпортовано і скільки становить власне виробництво країни. Коефіцієнт обчислюється за формулою:

З урахуванням цього формула індикатора приймає тільки значення ≤ 100 . Негативні значення свідчать, що країна є нетто-експортером зернових.

З одного боку, від'ємний коефіцієнт свідчить про достатнє виробництво зернових для власного споживання всередині країни та можливості реалізації залишків на експорт. З іншого – таке високе від'ємне значення показника, зважаючи на методику його розрахунку, свідчить про те, що Україна реалізує сировину і практично не займається навіть найпростішою його переробкою на крупи.

У розвинених країнах цей показник також від'ємний, але абсолютне його значення значно менше і стабільне протягом досліджуваного періоду. В Україні ж починаючи з 2000 р. абсолютне значення коефіцієнта постійно зростає (рис. 10).

За показником питомої ваги ріллі з іригаційним обладнанням Україна перебуває на передостанньому місці серед досліджуваних груп країн.

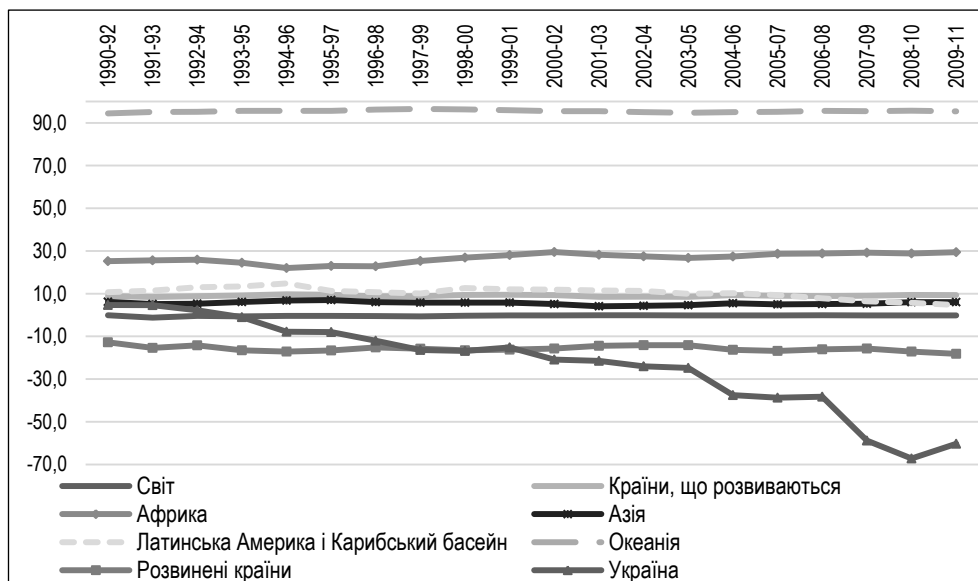

Рис. 10. Динаміка показника "Коефіцієнт залежності від імпорту хлібних злаків" за 1990–2011 рр., %

Джерело: узагальнено автором за даними ФАО.

Якщо ж взяти до уваги, що наявність іригаційних систем ще не означає їх функціональність, можемо припустити, що реально цей показник має ще нижче значення. Зважаючи на природно-кліматичні умови Півдня України, де зосереджена більша частина оброблюваних земель, зазначений показник є незадовільним, тим більше, що він демонструє тенденцію до зменшення (рис. 11).

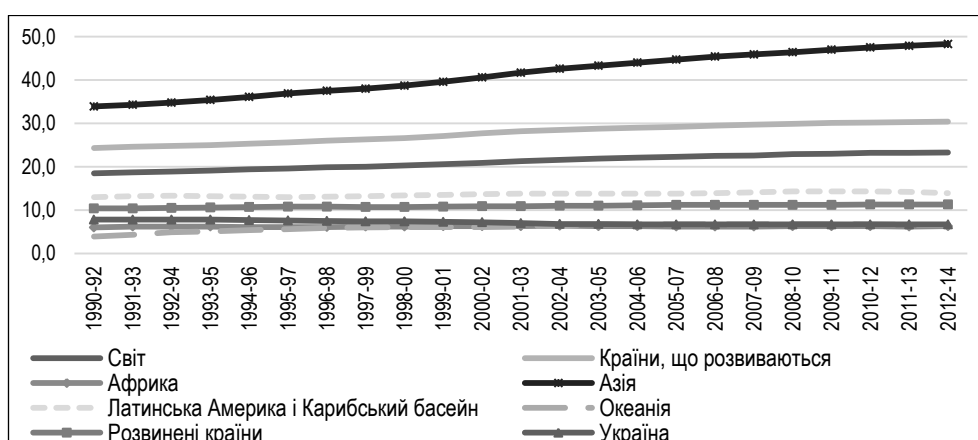

Рис. 11. Динаміка показника "Питома вага ріллі із іригаційним обладнанням" за 1990–2014 рр., %

Джерело: узагальнено автором за даними ФАО.

Вартість імпорту продовольства понад загальну кількість експорту товару дозволяє оцінити вразливість і відображає достатність валютних резервів для оплати імпорту продуктів харчування. Україна за цим показником має близьке значення до індикатора розвинених країн. Протягом досліджуваного періоду встановлено коливання показника, але починаючи з 1993 р. вони були незначними і мало відрізнялись від даних, отриманих у розвинених країнах (рис. 12).

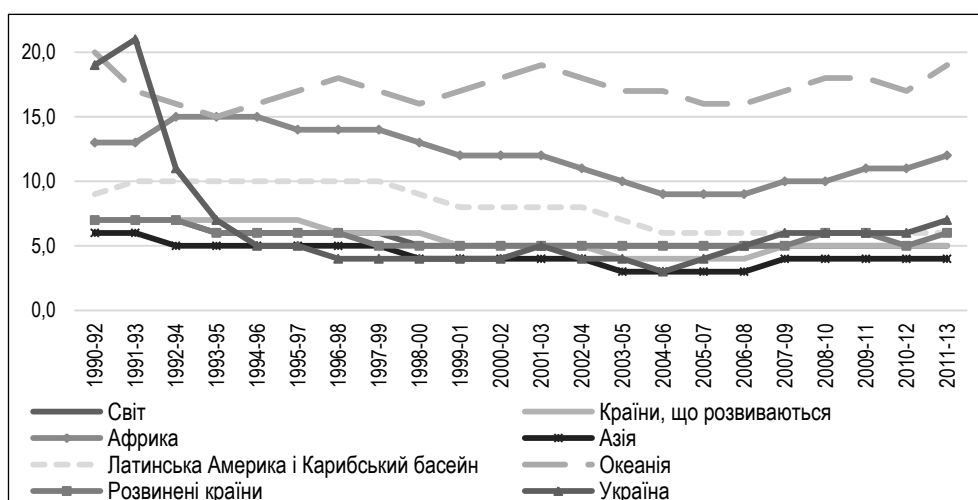

Рис. 12. Динаміка показника "Вартість імпорту продовольства понад загальну кількість експорту товару" за 1990–2013 рр., %

Джерело: узагальнено автором за даними ФАО.

Наступні три індикатори: "мінливість індексу рівня внутрішніх цін на продовольство", "мінливість показника виробництва продовольства на душу населення (в постійних міжнародних цінах 2004–2006 рр.)" та "мінливість показника постачання продовольчих запасів на душу населення" мають найвищий рівень строкатості за усіма групами досліджуваних країн.

За індикатором "мінливість індексу рівня внутрішніх цін на продовольство" (рис. 13) Україна в різні періоди мала кращі позиції порівняно з країнами Азії та країнами, що розвиваються. Разом із тим практично увесь досліджуваний період Україна демонструвала гірші значення мінливості індексу рівня внутрішніх цін на продовольство порівняно з розвиненими країнами.

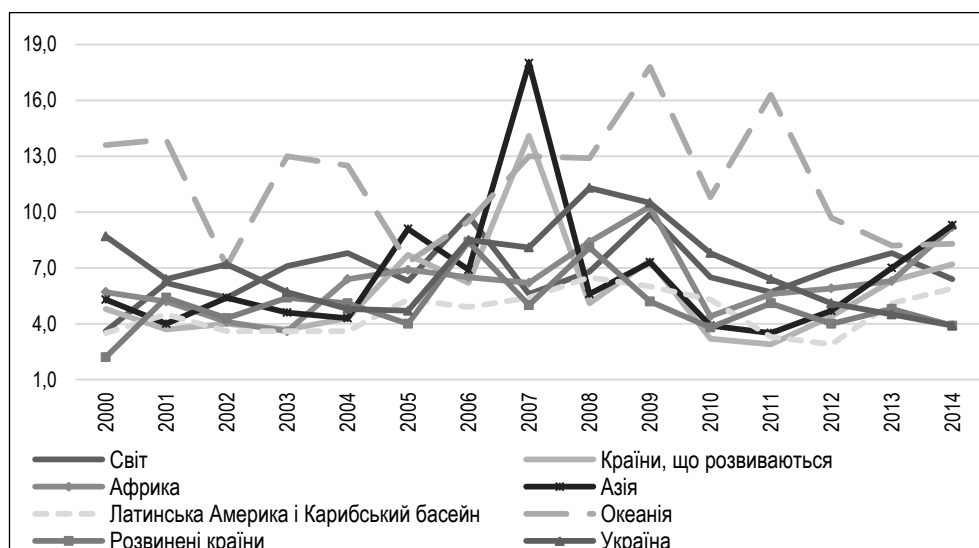

Рис. 13. Динаміка показника "Мінливість індексу рівня внутрішніх цін на продовольство" за 2000–2014 рр.

Джерело: узагальнено автором за даними ФАО.

За індикатором "мінливість показника виробництва продовольства на душу населення (в постійних міжнародних цінах 2004–2006 рр.)" Україна має найвище значення серед досліджуваних груп країн, що втричі перевищує значення індикатора країн Латинської Америки і Карибського басейну, в чотири рази – розвинених країн, у п'ять разів – країн Океанії, в десять разів – країн Африки, у п'ятнадцять разів – країн Азії та країн, що розвиваються. Менш критичним є розрив у значеннях індикатора України порівняно з іншими групами досліджуваних країн у 1993–1994, 1999–2001, 2005–2010 рр. (рис. 14).

Значний відрив України від групи досліджуваних країн встановлено також за значенням індикатора "мінливість показника постачання продовольчих запасів на душу населення". Порівняно з розвиненими країнами та країнами Азії – майже вдвічі, з країнами, що розвиваються, та країнами Океанії – майже втричі, з країнами Латинської Америки і Карибського басейну – майже в чотири рази, з країнами Африки – в десять разів.

У динаміці значення індикатора "мінливість показника виробництва продовольчих запасів на душу населення" по Україні настільки відрізняється від значень досліджуваних груп країн, що їх практично неможливо зобразити на одному графіку динамічних рядів. Крім того, за цим індикатором встановлено найвищий рівень строкатості: різниця між найвищим та найменшим рівнем показника становить 1302 одиниці, тобто – 46 разів. Найвищі значення індикатора зафіксовано у період з 1993 по 1996 рр.; удвічі менші значення,

але значно вищі від значень показників досліджуваних груп країн, встановлено у періоди з 1990 по 1992 та з 1997 по 1998 рр. (рис. 15).

Рис. 14. Динаміка показника "Мінливість показника виробництва продовольства на душу населення (в постійних міжнародних цінах 2004–2006 рр.)" за 1990–2013 рр., тис. дол.

Джерело: узагальнено автором за даними ФАО.

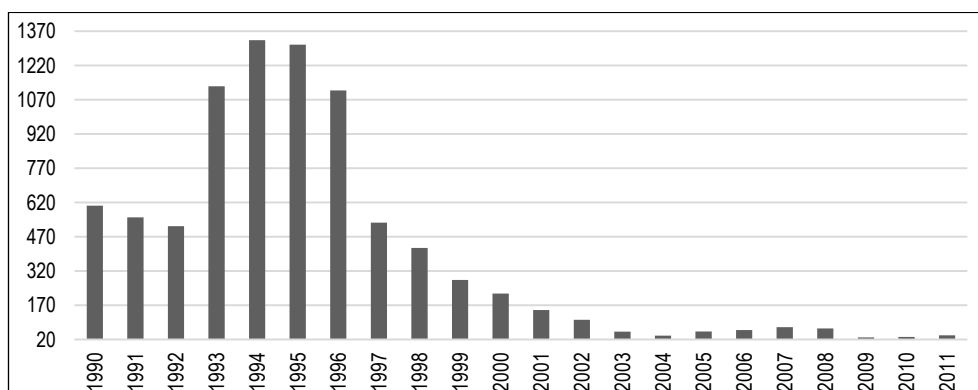

Рис. 15. Динаміка показника "Мінливість показника постачання продовольчих запасів на душу населення" за 2000–2011 рр. в Україні, ккал на душу в день

Джерело: узагальнено автором за даними ФАО.

Коливання індикатора мінливості показника постачання продовольчих запасів на душу населення за іншими групами досліджуваних країн значно менші: щодо країн Латинської Америки і Карибського басейну – у 2,7 раза; країн Океанії – 3 рази; країн Африки – 5,5 рази; країн, що розвиваються, – 7 разів; країн Азії – 19 разів; розвинених країн – 30 разів (такий високий рівень встановлено через найвищі у групі значення індикатора у 1994–1995 рр. при найменших у 2003–2004 рр.) (рис. 16).

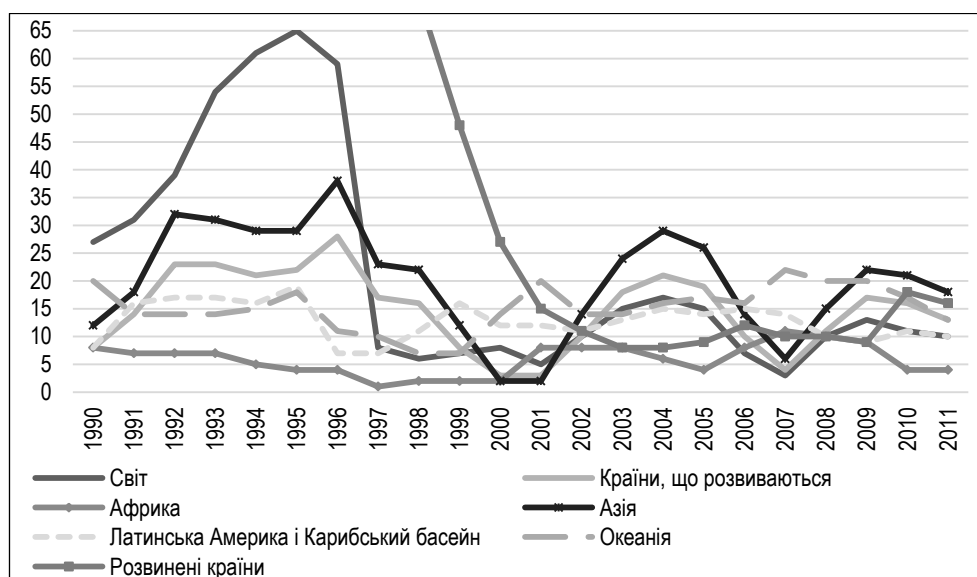

Рис. 16. Динаміка показника "Мінливість показника постачання продовольчих запасів на душу населення" за 2000–2011 рр., ккал на душу в день

Джерело: узагальнено автором за даними ФАО.

Четверта група індикаторів продовольчої безпеки є найбільшою – вона включає 10 показників, але щодо шести з них ("частка дітей віком до 5 років, які страждають від виснаження"; "частка дітей віком до 5 років, які відстають у рості"; "частка дітей, віком до 5 років зі зниженою масою тіла"; "частка дорослих зі зниженою масою тіла"; "поширення дефіциту вітаміну А у населення" та "поширення дітей шкільного віку (6–12 років) з недостатнім споживанням йоду" відсутні) ФАО не наводить дані, а за показниками поширеності анемії серед вагітних жінок та серед дітей віком до 5 років ФАО не розраховує усереднені дані по групах країн (табл. 4).

Таблиця 4

Індикатори продовольчої безпеки за групою "Використання продовольства та продовольчої системи" за 2011 р.

Регіон/субрегіон (материк, континент та ін.) / країна	Доступ до поліпшених водних джерел, % населення, яке має доступ	Доступ до покращених засобів санітарії, % населення, яке має доступ
Світ	88,9	65,3
Країни, що розвиваються	86,7	58,8
Африка	68,2	38,0
Азія	90,6	61,0
Латинська Америка і Карибський басейн	93,6	81,4
Океанія	55,5	35,7
Розвинені країни	99,0	95,5
Україна	96,6	95,7

Джерело: узагальнено автором за даними ФАО.

За показником "доступ до поліпшених водних джерел" Україна має достатньо високі значення, але, по-перше, не стовідсоткові, а по-друге, в динаміці значення індикатора погіршується (рис. 17).

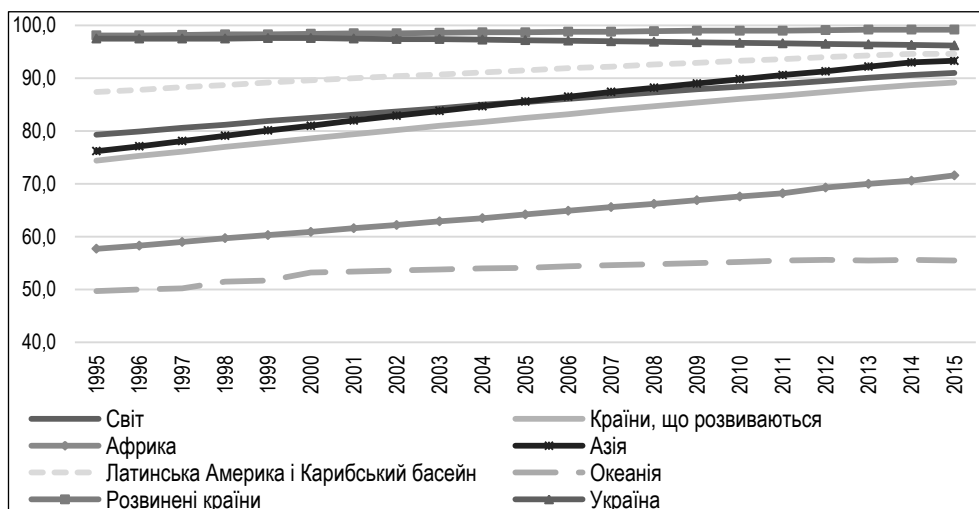

Рис. 17. Динаміка показника "Доступ до поліпшених водних джерел" за 1995–2015 рр., % населення, яке має доступ

Джерело: узагальнено автором за даними ФАО.

Натомість, позитивною динамікою відзначається зміна індикатора "доступ до покращених засобів санітарії" (рис. 18).

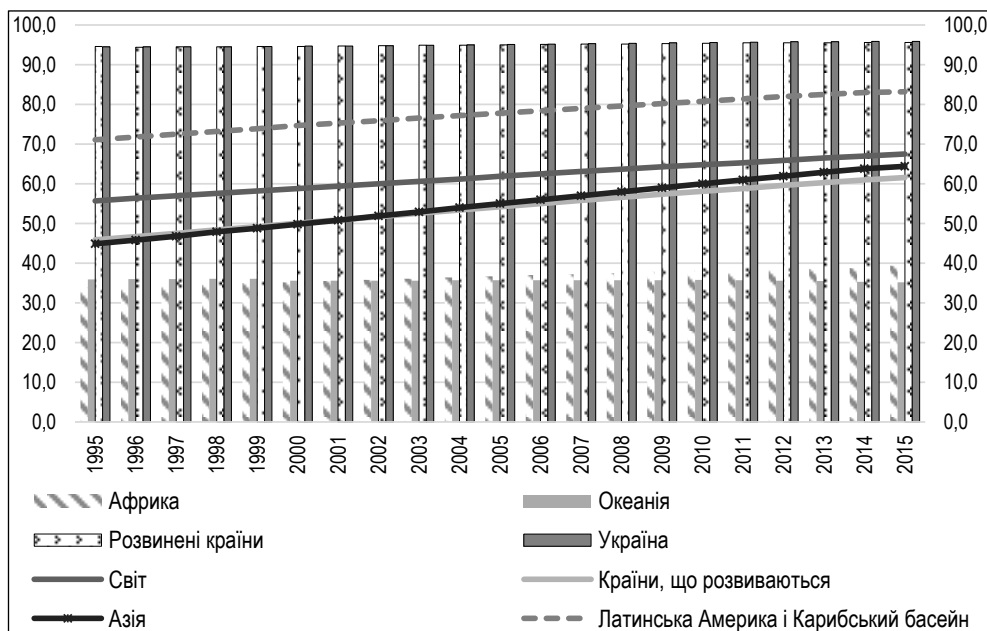

Рис. 18. Динаміка показника "Доступ до покращених засобів санітарії" за 1995–2015 роки, % населення, яке має доступ

Джерело: узагальнено автором за даними ФАО.

За цим індикатором Україна займає такі ж позиції, як і розвинені країни світу, починаючи з 2005 р. – навіть кращі, значно випереджаючи інші групи досліджуваних країн.

Висновки

Проведена індикація продовольчого забезпечення України у світовому вимірі дозволяє зробити такі висновки.

Значення окремих індикаторів порівняно з 1990 р. позитивно характеризують динаміку продовольчої безпеки України у світовому вимірі, зокрема такі, як: "середня вартість виробництва продуктів харчування"; "частка дієтичного енергопостачання від хлібних злаків, коренеплодів та бульбоплодів"; "питома вага доріг з твердим покриттям у загальній кількості доріг"; "щільність залізничних шляхів; вартість імпорту продовольства понад загальну кількість експорту товару"; "доступ до покращених засобів санітарії".

Разом із тим щодо більшості індикаторів, зокрема таких, як "середня дієтична достатність енергопостачання", "середня забезпеченість білками", "коефіцієнт залежності від імпорту хлібних злаків", "питома вага ріллі із іригаційним обладнанням", "доступ до поліпшених водних джерел", в Україні встановилась негативна динаміка розвитку.

Ряд індикаторів, що характеризують продовольчу забезпеченість України, практично не зазнав змін у часі, але їх значення гірші від показників у розвинених країнах, зокрема щодо таких, як "середня забезпеченість білками тваринного походження", "мінливість індексу рівня внутрішніх цін на продовольство". За окремими індикаторами Україна випереджає лише країни Африки та Океанії ("валовий внутрішній продукт на душу населення", "питома вага ріллі з іригаційним обладнанням"), а за окремими показниками – найгірші у світі ("внутрішні індекси цін на продукти харчування", "мінливість показника виробництва продовольства на душу населення", "мінливість показника постачання продовольчих запасів на душу населення", "мінливість показника виробництва продовольчих запасів на душу населення").

Отже, в цілому стан продовольчої безпеки України не можна характеризувати як стабільно позитивний:

1) за першою групою досліджуваних індикаторів Україна за всіма (п'ятьма) показниками має кращі значення, ніж усереднені дані по світу, але гірші, ніж у розвинених країнах;

2) за рівнем доступу населення до продовольства Україна займає (за винятком показників логістики) найгірші позиції після країн Африки;

3) зважаючи на високий та найвищий майже за всіма індикаторами рівень строкатості, очевидним є факт, що система продовольчого забезпечення України не відзначається стабільністю.

Надалі доцільно дослідити індикатори продовольчої безпеки України у порівнянні з аналогічними показниками країн постсоціалістичного табору, частина з яких є країнами – членами ЄС, що дозволить розробити як відповідну державну аграрну політику, так і адекватну систему продовольчого забезпечення України в умовах євроінтеграції.

Список використаних джерел

1. Food security statistics. 2017. URL: <http://www.fao.org/economic/ess/ess-fs/ess-fadata/en/#.WIT09PCLS00>
2. Сухий П., Тюфтії А., Ячнюк М. Продовольча незалежність як індикатор оцінки стану продовольчої безпеки України. *Часопис соціально-економічної географії*. 2016. Вип. 21(2). С. 53–60. URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/Chseg_2016_21\(2\)_8](http://nbuv.gov.ua/UJRN/Chseg_2016_21(2)_8)
3. Крупа О.М. Оцінка стану продовольчої безпеки в Україні. *Ефективна економіка*. 2013. № 6. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/efek_2013_6_68
4. Голюкова К.П. Стан продовольчої безпеки України: соціально-економічний аспект. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Сер. : Економічні науки*. 2014. Вип. 7 (1). С. 183–186. URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvkhdu_en_2014_7\(1\)_50](http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvkhdu_en_2014_7(1)_50)
5. Лисак М.А. Аналіз стану забезпечення продовольчої безпеки України. *Облік і фінанси*. 2013. № 3. С. 136–142. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Oif_apk_2013_3_21
6. Котвицька Н.М. Стан продовольчої безпеки України. *Збірник наукових праць Уманського національного університету садівництва*. 2012. Вип. 81 (2). С. 235–240.
7. Олефіренко Т.В. Продовольча безпека України: сучасний стан та перспективи. *Науковий вісник Академії муніципального управління. Серія: Управління*. 2013. Вип. 4. С. 144–149. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvamu_uprav1_2013_4_20
8. Гришова І.Ю., Крюкова І.О. Сучасний стан та проблеми забезпечення продовольчої безпеки України. *Вісник Сумського національного аграрного університету. Серія: Економіка і менеджмент*. 2014. Вип. 8. С. 20–25. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vsna_ekon_2014_8_5
9. Чорна Н.П. Стан харчування населення як базовий індикатор продовольчої безпеки України. *Інвестиції: практика та досвід*. 2013. № 8. С. 55–59. – URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ipd_2013_8_17
10. Dou Zhengxia, Ferguson James D., Galligan David T. et al. Food wastage and opportunities for reduction. *Global Food Security*. 2016. № 8. С. 19–26. doi: <https://doi.org/10.1016/j.gfs.2016.02.001>
11. Fiorella Kathryn J., Chen Rona L., Milner Erin M. et al. Agricultural interventions for improved nutrition: A review of livelihood and environmental dimensions. *Global Food Security*. 2016. № 8. С. 39–47. doi: <https://doi.org/10.1016/j.gfs.2016.03.003>
12. Macfadyen Sarina, Tylianakis Jason M., Letourneau Deborah K. et al. The role of food retailers in improving resilience in global food supply. *Global Food Security*. 2015. № 7. С. 1–8. doi: <https://doi.org/10.1016/j.gfs.2016.01.001>
13. Wilkinson J. Food security and the global agrifood system: Ethical issues in historical and sociological perspective. *Global Food Security*. 2015. № 7. С. 9–14. doi: <https://doi.org/10.1016/j.gfs.2015.12.001>
14. Fanzo J. Ethical issues for human nutrition in the context of global food security and sustainable development. *Global Food Security*. 2015. № 7. С. 15–23. doi: <https://doi.org/10.1016/j.gfs.2015.11.001>
15. Траверсе Г.М., Шадрін О.Г., Козакевич В.К., Горішна О.В. Дитяча нутріціологія: навчальний посібник. Полтава: Вид-во ФО-П "Рибалка Д.Л.", 2009. 175 с.

Надійшла до редакції 13.03.2017 р.

*Бабич Н.Н., канд. экон. наук
доцент, докторант кафедры экономики предприятий
Николаевского национального аграрного университета*

ИНДИКАТОРЫ ПРОДОВОЛЬСТВЕННОЙ БЕЗОПАСНОСТИ УКРАИНЫ В МИРОВОМ ИЗМЕРЕНИИ

Осуществлена оценка современного уровня обеспечения продовольственной безопасности Украины в мировом измерении с помощью таких индикаторов ФАО, как: наличие продовольствия (средняя диетическая достаточность энергоснабжения, средняя стоимость производства продуктов питания, доля диетического энергоснабжения от хлебных злаков, корнеплодов и клубнеплодов, средняя обеспеченность белками и средняя обеспеченность белками животного происхождения); доступ к продовольствию (удельный вес дорог с твердым покрытием, плотность железнодорожных путей, валовой внутренний продукт на душу населения, внутренние индексы цен на продукты питания, распространение недоедания, глубина дефицита продовольствия); стабильность продовольственной системы (коэффициент зависимости от импорта хлебных злаков, удельный вес пашни с ирригационным оборудованием, стоимость импорта продовольствия, изменчивость индекса уровня внутренних цен на продовольствие, изменчивость показателя производства продовольствия на душу населения, изменчивость показателя поставки продовольственных запасов на душу населения); использование продовольствия и продовольственной системы (доступ к водным источникам и к лучшим средствам санитарии). Установлены тенденции в изменении основных показателей Украины, в том числе, по сравнению со странами Африки, Латинской Америки и Карибского бассейна, Азии, Океании, развитых и развивающихся стран. Современное состояние продовольственной безопасности в Украине исследовано не по отдельным блокам индикаторов, а в их взаимосвязи, с учетом влияния различных факторов.

***Ключевые слова:** наличие продовольствия, доступ к продовольствию, стабильность продовольственной системы, использование продовольствия, продовольственная система, продовольственная безопасность, Украина, мир.*

*M.Babych, PhD. in Economics,
Mykolayiv National Agrarian University*

INDICATORS OF UKRAINE'S FOOD SECURITY IN THE GLOBAL DIMENSION

An assessment of the current level of Ukraine's food security of in the global dimension by the FAO indicators: food availability (average dietary adequacy of supply, the average cost of food, the proportion of dietary energy from cereals, roots and tubers, the average supply of proteins and average availability of animal

protein); access to food (the proportion of paved roads in the total number of roads, railways density, gross domestic product per capita, indices of domestic food prices, hunger spread, depth of food shortages); stability of food systems (coefficient of dependence on imported cereals, the proportion of arable land with irrigation facilities, the excess of food imports over total exports of goods, variability of the index of domestic food prices, volatility of the index of per capita food output, and volatility of the index of per capita food supply); the use of food and food systems (access to improved water sources and to improved sanitation).

The author defines various set trends in the change of the main indicators, including in comparison with the countries of Africa, Latin America and the Caribbean, Asia, Oceania, developed countries and developing countries. The current state of food security in Ukraine in terms of corresponding indicators is studied not by separate units but in their relationship, with regard to the influence of various factors.

Keywords: *food availability, access to food, stability of food systems, use of food, food system, food security, Ukraine, the world.*

References

1. FAO (2017). Food security statistics. Retrieved February 23, 2017, from <http://www.fao.org/economic/ess/ess-fs/ess-fadata/en/#.WIT09PCLS00>
2. Sukhyi, P., Tiuftii, A., Yachniuk, M. (2016). Food independence as an indicator of food safety assessment of Ukraine. *Chasopys sotsialno-ekonomichnoi heohrafii – Journal of Social and Economic Geography*, 21 (2), 53-60 [in Ukrainian].
3. Krupa, O.M. (2013). Assessment of Food Security in Ukraine. *Efektivna ekonomika – Efficient economy*, 6 [in Ukrainian].
4. Holikova, K.P. (2014). State of Food Security of Ukraine: the socio-economic dimension. *Naukovyi visnyk Khersonskoho derzhavnoho universytetu. Ser.: Ekonomichni nauky – Scientific Bulletin of Kherson State University. Series: Economics*, 7 (1), 183–186 [in Ukrainian].
5. Lysak, M.A. (2013). Analysis of food security of Ukraine. *Oblik i finansy – Accounting and Finance*, 3, 136-142 [in Ukrainian].
6. Kotvytska, N.M. (2012). State of Food Security of Ukraine. *Zbirnyk naukovykh prats Umanskoho natsionalnoho universytetu sadivnytstva – Proceedings of Uman National University of Horticulture*, 81 (2), 235–240 [in Ukrainian].
7. Olefirenko, T.V. (2013). Food security Ukraine: Current State and Prospects. *Naukovyi visnyk Akademii munitsypalnoho upravlinnia. Serii: Upravlinnia – Scientific Journal of the Academy of municipal management. Series: Managing*, 4, 144–149 [in Ukrainian].
8. Hryshova, I.Yu., Kriukova, I.O. (2014). Current status and problems of food security of Ukraine. *Visnyk Sumskoho natsionalnoho ahrarnoho universytetu. Serii: Ekonomika i menedzhment – Bulletin of Sumy National Agrarian University. Series: Economics and Management*, 8, 20–25 [in Ukrainian].
9. Chorna, N.P. (2013). Black NP State of nutrition as a basic indicator of food security of Ukraine. *Investytsii: praktyka ta dosvid – Investment: Practice and Experience*, 8, 55–59 [in Ukrainian].

10. Dou, Zhengxia, Ferguson, James D., Galligan, David T., Kelly, Alan M., Finn, Steven M., Giegengack, Robert. (2016). Food wastage and opportunities for reduction. *Global Food Security*, 8, 19-26. doi: <https://doi.org/10.1016/j.gfs.2016.02.001>
11. Fiorella, Kathryn J., Chen, Rona L., Milner, Erin M., Fernald, Lia C.H. (2016). Agricultural interventions for improved nutrition: A review of livelihood and environmental dimensions. *Global Food Security*, 8, 39-47. doi: <https://doi.org/10.1016/j.gfs.2016.03.003>
12. Macfadyen, Sarina, Tylianakis, Jason M., Letourneau, Deborah K., Benton, Tim G., Tiftonell, Pablo, Perring, Michael P., Gómez-Creutzberg, Carla, Báldi, András, Holland, John M., Broadhurst, Linda, Okabe, Kimiko, Renwick, Anna R., Gemmill-Herren, Barbara, Smith, Henrik G. (2015). The role of food retailers in improving resilience in global food supply. *Global Food Security*, 7, 1-8. doi: <https://doi.org/10.1016/j.gfs.2016.01.001>
13. Wilkinson, J. (2015). Food security and the global agrifood system: Ethical issues in historical and sociological perspective. *Global Food Security*, 7, 9-14. doi: <https://doi.org/10.1016/j.gfs.2015.12.001>
14. Fanzo, J. (2015). Ethical issues for human nutrition in the context of global food security and sustainable development. *Global Food Security*, 7, 15-23. doi: <https://doi.org/10.1016/j.gfs.2015.11.001>
15. Traverse, H.M., Shadrin, O.H., Kozakevych, V.K., Horishna, O.V. Children nutritsiolohiya: Tutorial. Poltava: Vyd-vo FO-P "Rybalka D.L.", 2009 [in Ukrainian].